

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปเมืองนครศรีธรรมราช

ในช่วงเวลา ๑๗ ปีที่เสด็จอยู่ในราชสมบัติ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดการเสด็จพระราชดำเนินไปยังหัวเมืองต่างๆเป็นนิจ ตามที่มีหลักฐานในเอกสารต่างๆ ซึ่งการเสด็จพระราชดำเนินออกนอกพระนครนั้น ตามโบราณราชประเพณี การที่พระมหากษัตริย์ราชเสด็จพระราชดำเนินออกนอกพระนครมีหลายกรณี เช่น การเสด็จไปในการพระราชสงคราม เพื่อป้องกันขอบขัณฑสีมา หรือทรงนำทัพไปปราบปรามอริราชศัตรูไกลถึงนอกพระราชอาณาเขต และยังมีความในพระราชพงศาวดารบันทึกไว้ว่า พระเจ้าแผ่นดินบางพระองค์มีพระราชจริยวัตรโปรดการเสด็จไปคล้องช้างบ้าง เสด็จประพาสไปในท้องที่ต่างๆ เพื่อทอดพระเนตรตามบ้านเรือนและความเป็นอยู่ของราษฎร บางครั้งปลอมพระองค์ไปทรงชมมวย หรือทรงตกปลาเพื่อสำราญพระราชอิริยาบถบ้าง^๑

การเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรบ้านเมืองและความเป็นอยู่ของราษฎร ถือได้ว่าเป็นพระราชประสงค์หลักที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง เพราะเป็นเวลาที่บ้านเมืองก้าวเข้าสู่ยุคแรกเริ่มในการคบค้ากับบรรดาประเทศมหาอำนาจตะวันตกอย่างจริงจัง เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงใฝ่พระทัยศึกษาศิลปวิทยาการสมัยใหม่และทรงติดตามความเป็นไปในประเทศต่างๆทั่วโลกอยู่เสมอ ทรงทราบสถานการณ์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างทันทั่วทั้ง ทำให้ทรงดำเนินพระบรมวิเทศบายด้านการต่างประเทศโดยไม่เพเลียงพล้ำ การเสด็จพระราชดำเนินไปยังหัวเมืองชายพระราชอาณาเขตทั้งทางด้านตะวันออก ตะวันตก และหัวเมืองปักษ์ใต้ซึ่งอยู่ใกล้ชิดติดกับชายแดนของประเทศเพื่อนบ้าน พร้อมกับการเจริญพระราชไมตรีทางการทูตและใช้ชาวต่างชาติผู้ชำนาญการเฉพาะด้าน โดยทรงแต่งตั้งให้มีบรรดาศักดิ์อย่างขุนนางไทย รับราชการและทำงานให้กับพระราชสำนักไทย นับเป็นพระราชดำริและพระวิจารณ์ญาณที่สุขุมลึกซึ้งอย่างยิ่ง

นอกจากนี้เนื่องจากในระยะเวลาดังกล่าวได้มีความก้าวหน้าในการต่อเรือ ซึ่งนับเป็นพาหนะสำคัญที่เกิดขึ้นใหม่มากขึ้นในรัชกาลนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เสด็จพระราชดำเนินไปยังหัวเมืองไกลๆได้สะดวกขึ้น คือ เรือกลไฟของต่างประเทศที่เข้ามาถึงพระนครตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ ซึ่งนอกจากจะทำให้ศิลปวิทยาการสมัยใหม่ที่มีขงชันนารีนำเข้ามาเผยแพร่ได้เริ่มเป็นที่รู้จักในหมู่คนไทยโดยเฉพาะเจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งทรงผนวชและขุนนางข้าราชการหัวก้าวหน้าแล้ว ยังเป็นแรงบันดาลใจให้คิดต่อเรือขึ้นใช้เองด้วย ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีเรือกลไฟพระที่นั่ง และเรือในกระบวนเสด็จ สำหรับผู้มีหน้าที่ในการเตรียมสถานที่ถวายงานและถวายอารักขาหลายลำ ซึ่งในการเสด็จพระราชดำเนินไปยังหัวเมืองไกลๆ นั้นพบว่าได้เสด็จฯ ประทับเรือพระที่นั่งหลายลำสลับสับเปลี่ยนกันตลอดระยะทาง อาจเป็นเพราะเพื่อทรงทดลองสมรรถนะของเรือ และให้เรือได้พักเครื่องหรือทรงเลือกเรือให้เหมาะสม ตรงกับสภาพพื้นที่เพราะมีหลักฐานว่าบางครั้งเรือพระที่นั่งขึ้นไปค้างรอน้ำขึ้น เรือตามเสด็จ

^๑ บุษลง ศรีกนก, **แนวพระราชดำริในการเสด็จประพาสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว** (กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๕๒), ๑.

ไม่สามารถฝาคืบคลานแรงเข้าถึงที่หมายก็มีบ้าง เป็นต้น เรื่องพระที่นั่งต่อใหม่ในรัชกาลที่ ๔ มีทั้งเรือมาดทำเป็นเรือพระที่นั่งกราบโบราณสำหรับเสด็จโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารค เช่น เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช เรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ เรือพระที่นั่งยอดไตรจักร เรือพระที่นั่งหลักไตรโลกย์ เรือพระที่นั่งเทวาทิวัฒน์ เรือพระที่นั่งเสวยสวัสดิเกษมสุข เรือพระที่นั่งเพชรรัตน เรือพระที่นั่งทวยเทพถวายการ

การเสด็จพระพาสหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตกหรือภาคใต้นั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จในพ.ศ.๒๔๐๒ และพ.ศ.๒๔๐๖ โดยในการเสด็จทั้งสองครั้งได้เสด็จเมืองนครศรีธรรมราชทั้งสองครั้ง^๒

เสด็จประพาสหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก ในพ.ศ.๒๔๐๒

ใน พ.ศ.๒๔๐๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก ตั้งแต่วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ถึง ๓๐ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๐๒ ได้เสด็จออกจากที่ประทับนิเวศวรรประดิษฐ์ ผู้ส่งเสด็จตามส่งเสด็จถึงหน้าวัดยานนาวา แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปยังที่ต่างๆ โดยในการเสด็จพระราชดำเนินไปทางชลมารค ประทับเรือพระที่นั่งกลีบสมุทร เรือพระที่นั่งมณีเมขลา เรือพระที่นั่งมหาไชยเทพ เรือพระที่นั่งสยามอรสมุผล เปลี่ยนเรือช่วงเมื่อเสด็จฯ ขึ้นประทับบนพลับพลา บางแห่งประทับแรมในเรือพระที่นั่ง และเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนม้าพระที่นั่งเมื่อขึ้นบก

สถานที่เสด็จพระราชดำเนินไปยังที่ต่างๆ เริ่มจากท่าปากน้ำเมืองปราณบุรี ท้องอ่าวตำบลเกาะหลัก แขวงเมืองประจวบคีรีขันธ์ ตำบลแหลมทองกลาง แขวงเมืองกำเนิดนพคุณ พลับพลาปากน้ำชุมภักดี ตำบลเกาะง่าม (มีรั้งนกออย่างดีมาก) เกาะพลีกรรม แขวงเมืองนครศรีธรรมราช ปากน้ำเมืองนครฯ พลับพลาตำบลท่าสัก ทรงนมัสการพระมหาธาตุเจดีย์ (โปรดฯ ให้มีละครอย่างฝรั่งสมโภชเป็นการบูชา) ทอดพระเนตรพระพุทธรูปหินศิหิงค์ที่หอพระ ทอดพระเนตรวัดโพ วัดประดู่ แล้วเสด็จพระราชดำเนินต่อไป ถึงแหลมสน เมืองสงขลา ทอดพระเนตรป้อมกำแพงในเมืองบ้านเจ้าพระยาสงขลา ตลาตฎูเขาแก้วเซ่ง แล้วเสด็จฯ กลับมาที่แขวงเมืองนครศรีธรรมราชอีก ถึงแหลมชุมพุก ช้องมุกตะเภา ปากน้ำชุมภักดี เกาะหลัก ด้านปากน้ำเมืองสมุทรปราการ เสด็จกลับถึงท่าที่ประทับท่าราชวรดิฐ^๓

^๒ บุษหลง ศรีกนก, แนวพระราชดำริในการเสด็จประพาสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๒๖-๓๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, ๑๒-๑๓.

ในการเสด็จประพาสหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก ในพ.ศ.๒๔๐๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินถึงเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๐๒ ดังข้อความที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ มีความดังนี้^๔

“... วันจันทร์ เดือน ๙ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ ถึงท่าที่ประทับตำบลเกาะพลิกัน แขวงเมืองนครศรีธรรมราช ทอดเรือพระที่นั่งประทับพักอยู่หน้าพลับพลาเกาะพลิกัน ผู้ว่าราชการเมืองกรมการเมืองไชยาซึ่งมาคอยรับเสด็จอยู่ที่ตำบลเกาะพลิกันนั้น จัดน้ำจืดพินส่งเรือพระที่นั่งทุกลำแล้ว เวลา ๒ ยามเศษ ออกเรือพระที่นั่งใช้จักรไป วันอังคาร เดือน ๙ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เวลาเช้า ๕ โมงเศษ ถึงท้องอ่าวปากน้ำเมืองนครศรีธรรมราช ทอดเรือพระที่นั่งประทับแรมอยู่ ๒ ราตรี วันพฤหัสบดี เดือน ๙ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เวลาบ่ายเที่ยงแล้ว เสด็จณเรือพระที่นั่งมณีเขมลาใช้จักรไปถึงที่น้ำตื้น แล้วเสด็จพระราชดำเนินโดยเรือช่งไปประทับพลับพลาตำบลท่าสัก เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ ทรงม้าพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนม้า เวลาบ่าย ๕ โมงเศษถึงพลับพลาที่ประทับ ค่ายหลวงตั้งท้องสนามหน้าเมืองนครศรีธรรมราชด้านเหนือ

วันศุกร์ เดือน ๙ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เวลาเย็น เสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการพระมหาธาตุเจดีย์ เวลาค่ำเสด็จกลับประทับแรมณพลับพลาค่ายหลวง วันเสาร์ เดือน ๙ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เสด็จพระราชดำเนินไปวัดพระธาตุอีกโดยกระบวนม้า พระราชวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทตามเสด็จพระราชดำเนินไปเป็นอันมาก ทรงนมัสการแล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับมาประทับณพลับพลาค่ายหลวง เวลายาม ๑ กับ ๑๓ นาฬิกามีจันทร์ปราศ พระราชทานเงินตราแก่พระราชวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยโดยสมควร และผู้สำเร็จราชการเมืองและกรมการเมืองอื่นๆ ซึ่งมาคอยรับเสด็จณเมืองนครศรีธรรมราช วันจันทร์ เดือน ๙ แรม ๒ ค่ำ เวลาบ่าย ๑ โมงเศษ เสด็จกระบวนม้าพร้อมด้วยพระราชวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทตามเสด็จ ทรงนมัสการพระธาตุเจดีย์อีกครั้งหนึ่ง แล้วมีละครอย่างฝรั่งสมโภชเป็นการบูชา บังเอิญฝนตกอยู่ประมาณ ๒ ชั่วโมงเศษ เวลาเย็นเสด็จพระราชดำเนินกลับประทับแรมณพลับพลาค่ายหลวง

วันอังคาร เดือน ๙ แรม ๓ ค่ำ เวลาบ่าย ๔ โมง พระราชทานเงินตราแก่ราษฎรชายหญิง ซึ่งมีอายุมากกว่า ๒๐,๐๐๐ วัน คนละ ๑ บาท แล้วให้นิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะที่ตามเสด็จด้วย พระครูฐานานุกรมหัวเมือง ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ในพระวิหารหลวงวัดพระธาตุ วันพุธ เดือน ๙ แรม ๔ ค่ำ เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปรนนิบัติพระสงฆ์ ถวายผ้าไตรจีวรบริขารพร้อม แล้วถวายผ้าขาวพับแก่พระสงฆ์เจ้าอธิการทุกอาราม ๕๐ รูป ให้เจ้าพนักงานประโคนเวียนเทียนสมโภช มีละครอย่างฝรั่งเป็นการบูชาเวลาหนึ่ง ฝนตกประปรายบ้างเล็กน้อย เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินกลับประทับแรมณพลับพลาค่ายหลวง วันพฤหัสบดี เดือน ๙ แรม ๕ ค่ำ เวลาเช้านิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะฐานานุกรม และเจ้า

^๔ ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์. พลโทบัญญัติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางอนงค์ เทียรฆราช (มารดา) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๐๗ (กรุงเทพฯ: การพิมพ์เกื้อกูล, ๒๕๐๗), ๑๐๙-๑๑๑.

อธิการทุกอารามนั้นมารับบิณฑบาต แล้วให้มีละครข้างหน้าค่ายหลวง เวลาค่ำมีเทศนากัณฑ์ ๑ ตั้งแต่วัน เดือน ๙ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เสด็จพระราชดำเนินถึงปากน้ำเมืองนครศรีธรรมราช ทรงประทับแรมอยู่ในเรือพระที่นั่ง ๒ ราตรี เสด็จพระราชดำเนินขึ้นประทับแรมอยู่บนพลับพลาค่ายหลวง ๘ ราตรี วันศุกร์ เดือน ๙ แรม ๖ ค่ำ เวลาเช้า ๓ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงทอดพระเนตรรูปพระพุทธรูปพระสุทนต์ ซึ่ง เป็นของโบราณส่งมาแต่ รามราชประดิษฐานอยู่ในหอพระณบ้านเจ้าพระยานครศรีธรรมราช แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับหยุด ประทับทอดพระเนตรวัดโพธิ์ วัดประดู่ เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินถึงพลับพลาตำบลท่าล็ก แล้วเสด็จโดยเรือช่องมาประทับเรือพระที่นั่งมณีเมขลา เวลา ๒ ยามเศษออกเรือพระที่นั่งใช้จักรไป วันเสาร์ เดือน ๙ แรม ๗ ค่ำ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ ถึงท่าที่ประทับพลับพลาตั้งแหลมสนปากน้ำเมืองสงขลา ทอด ประทับแรมอยู่ในเรือพระที่นั่งราตรี ๑...”

ภายหลังจากเสด็จเมืองสงขลาได้มีการทอดเรือพระที่นั่งประทับพักในแขวงเมืองนครศรีธรรมราช ดังปรากฏความดังนี้^๔

“...วันอาทิตย์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑ ค่ำ เวลา ๑ ยามเศษ เสด็จกลับจากพลับพลามาทับเรือพระที่ นั่งมณีเมขลา เวลา ๒ ยามเศษออกเรือพระที่นั่งใช้จักรมา วันจันทร์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๒ ค่ำ เวลา บ่าย ๕ โมง เศษ ถึงตำบลแหลมชุมพุกแขวงเมืองนครศรีธรรมราช ทอดเรือพระที่นั่งประทับพัก อยู่ เวลา ๓ ยามเศษ ออกเรือพระที่นั่งใช้จักรมา วันอังคาร เดือน เดือน ๑๐ ขึ้น ๓ ค่ำ เวลาบ่าย ๑ โมงเศษ ทรงเรือพระที่นั่ง มหาไชยเทพใช้จักรมา เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ ถึงตำบลช่องมุขตะเกา แขวงเมืองนครศรีธรรมราช ทอดเรือ พระที่นั่งพักอยู่ เวลา ๓ ยามเศษออกเรือพระที่นั่งใช้จักรมา วันพุธ เดือน ๑๐ ขึ้น ๔ ค่ำ เวลา ๑ หุ่่มเศษถึง ปากน้ำเมืองชุมพร ...”

^๔ ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการพระมหาธาตุเจดีย์และ
เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรพระพุทธรูปและวัด ในเมืองนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๐๒

วัน /เดือน	สถานที่/โบราณสถาน
วันพฤหัสบดี เดือน ๙ ขึ้น ๑๓ ค่ำ	เวลาย่ำเที่ยงแล้ว เสด็จณเรือพระที่นั่งมณีเมขลาใช้จักรไปถึงที่น้ำตื้น แล้วเสด็จพระราชดำเนินโดยเรือช่วงไปประทับพลับพลาตำบลท่าสัก เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ ทรงม้าพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนม้า เวลาบ่าย ๕ โมงเศษถึงพลับพลาที่ประทับ ค่ายหลวงตั้งท้องสนามหน้าเมืองนครศรีธรรมราชด้านเหนือ
วันศุกร์ เดือน ๙ ขึ้น ๑๔ ค่ำ	เวลาเย็น เสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการพระมหาธาตุเจดีย์
วันเสาร์ เดือน ๙ ขึ้น ๑๕ ค่ำ	เสด็จพระราชดำเนินไปวัดพระธาตุอีกโดยกระบวนม้า พระราชวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทตามเสด็จพระราชดำเนินไปเป็นอันมาก ทรงนมัสการแล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับมาประทับณพลับพลาค่ายหลวง เวลายาม ๑ กับ ๑๓ นาที่มีจันทรูปราคา พระราชทานเงินตราแก่พระราชวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยโดยสมควร และผู้สำเร็จราชการเมืองและกรรมการเมืองอื่นๆ ซึ่งมาคอยรับเสด็จณเมืองนครศรีธรรมราช
วันจันทร์ เดือน ๙ แรม ๒ ค่ำ	เวลาบ่าย ๑ โมงเศษ เสด็จกระบวนม้าพร้อมด้วยพระราชวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทตามเสด็จ ทรงนมัสการพระธาตุเจดีย์อีกครั้งหนึ่ง แล้วมีละครร่ายอย่างฝรั่งสมโภชเป็นการบูชา บังเอิญฝนตกอยู่ประมาณ ๒ ชั่วโมงเศษ เวลาเย็นเสด็จพระราชดำเนินกลับประทับแรมณพลับพลาค่ายหลวง
วันอังคาร เดือน ๙ แรม ๓ ค่ำ	เวลาบ่าย ๔ โมง พระราชทานเงินตราแก่ราษฎรชายหญิง ซึ่งมีอายุมากกว่า ๒๐,๐๐๐ วัน คนละ ๑ บาท แล้วให้นิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะที่ตามเสด็จด้วยพระครูฐานานุกรมหัวเมือง ๑๐ รูป สวดพระพุทธรูปในพระวิหารหลวงวัดพระธาตุ
วันพุธ เดือน ๙ แรม ๔ ค่ำ	เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปรนนิบัติพระสงฆ์ ถวายผ้าไตร จีวรบริขารพร้อม แล้วถวายผ้าขาวพับแก่พระสงฆ์เจ้าอธิการทุกอาราม ๕๐ รูป ให้เจ้าพนักงานประโคนเวียนเทียนสมโภช มีละครร่ายอย่างฝรั่งเป็นการบูชาเวลาหนึ่ง ฝนตกประปรายบ้างเล็กน้อย เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินกลับประทับแรมณพลับพลาค่ายหลวง
วันพฤหัสบดี เดือน ๙ แรม ๕ ค่ำ	เวลาเช้านิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะฐานานุกรม และเจ้าอธิการทุกอารามนั้นมารับบิณฑบาต แล้วให้มีละครข้างหน้าค่ายหลวง เวลาค่ำมีเทศนาภักดิ์ ๑
วันศุกร์ เดือน ๙ แรม ๖ ค่ำ	เวลาเช้า ๓ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงทอดพระเนตรรูปพระพุทธรูปหิรัญคัง ซึ่งเป็นของโบราณส่งมาแต่รามราชประดิษฐานอยู่ในหอพระณบ้านเจ้าพระยานนครศรีธรรมราช แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับหยุดประทับทอดพระเนตรวัดโพธิ์วัดประตู่ เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินถึงพลับพลาตำบลท่าสัก แล้วเสด็จโดยเรือช่องมาประทับเรือพระที่นั่งมณีเมขลา เวลา ๒ ยามเศษออกเรือพระที่นั่งใช้จักรไป วันเสาร์ เดือน ๙ แรม ๗ ค่ำ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ ถึงท่าที่ประทับ...

เสด็จพระราชดำเนินหัวเมืองปักษ์ใต้ถึงเมืองปัตตานี ในพ.ศ. ๒๔๐๖

การเสด็จครั้งนี้เป็นการเสด็จส่วนพระองค์ มี พระราชดำรัสว่าจะใคร่ลองดูทางไกลๆ เนื่องจาก เรือพระที่นั่งอรรคราชวรเดชมีจักรพื้นสองข้าง สองปล่อง ซึ่งโปรดให้สมุหกลาโหมต่อแล้วเสร็จ

เส้นทางเสด็จพระราชดำเนินไปถึงเขาสามร้อยยอด ทรงแวะชุมพร ประทับแรมที่นครศรีธรรมราช ต่อไปถึงเมืองตานี แต่คลื่นลมแรง เรือพระที่นั่งอื่นๆ ฝาค่ลื่นเข้าไปไม่ได้ จึงโปรดให้พระยาตานีศรีตรัง กรมการเมืองเฝ้าฯ ในเรือพระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินกลับมาเมืองนครศรีธรรมราช แล้วกลับพระนคร

การเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคโดยเรือพระที่นั่งอรรคราชวรเดชและมีเรือพระที่นั่งในกระบวนเสด็จฯ อีกเช่น เรือพระที่นั่งสยามอรสมุผล เรือพระที่นั่งราญรุทไพรี เรือพระที่นั่งมณีเมขลา เรือพระที่นั่งมหาไชยเทพ เรือพระที่นั่งสงครามครชิต เรือเขจรชลคติฯลฯเจ้าจอมมารดานุ้ยและพระองค์เจ้าปัทมราชซึ่งประทับที่เมืองนครฯตามเสด็จกลับมาด้วย^๖ ดังปรากฏในพระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ความว่า

“...ฝ่ายเรืออรรคราชวรเดชยาว ๓๐ วา มีพื้น ๒ ชั้น จักรข้าง ๒ ปล่อง พณหัวเจ้าท่านที่สมุหพระกลาโหม ทำเสร็จแล้ว ทรงพระราชดำริว่าจะใคร่ลองดูทางไกลๆ จะเดินนื้ดลละก็ไมล์ จึงดำรัสสั่งพณหัวเจ้าท่าน สมุหพระกลาโหม ให้จัดเรือกลไฟพระที่นั่งสยามอรสมุผล พระที่นั่งรานรุทไพรี พระที่นั่งมณีเมขลา พระที่นั่งมหาพิไชยเทพและเรือสงครามครชิต เรือศักสิทธิธาธุร เรือเขจรชลคติ รวม ๗ ลำ

ครั้นวันอังคาร เดือน ๙ แรม ๒ ค่ำ ๑ เวลาเช้า ๔ โมง เสด็จพระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่งอรรคราชวรเดช พร้อมด้วยเรือกลไฟที่ใช้จักรออกไปถึงเขาสามร้อยยอด แล้วเสด็จไปแวะเมืองชุมพร แล้วแวะเมืองนครศรีธรรมราชประทับแรมอยู่ ๓ ราตรี แล้วไปเมืองสงขลาประทับแรมอยู่ ๔ ราตรี ผนวันพฤหัสบดี เดือน ๙ แรม ๑๑ ค่ำ เวลาบ่าย ๕ โมง ถึงเมืองตานีทอดเรือพระที่นั่งประทับอยู่ ครั้งนั้นเป็นเทศกาลคลื่นใหญ่ ลมวาว พัดกล้า เรือกลไฟอื่นซึ่งตามเสด็จพระราชดำเนินไปนั้น จะฝาค่ลื่นไปมิได้ เสด็จลงไปแต่พระที่นั่งอรรคราชวรเดชลำเดียว พระยาตานีและศรีตรังกรมการเมืองลงมาเฝ้าในเรือพระที่นั่ง เสด็จออกเป็นการรับแขกเมืองอย่างน้อยๆ บนเรือพระที่นั่ง เวลายามเศษก็ใช้จักรเสด็จพระราชดำเนินกลับมา ผนวันอาทิตย์ เดือน ๙ แรม ๑๔ ค่ำ เวลาเช้า ๔ โมงเศษ โปรดเกล้าฯ ให้แวะรับพระองค์เจ้าปัทมราชที่หน้าเมืองนครศรีธรรมราช ลงเรือพระที่นั่งมหาไชยเทพ แล้วเสด็จกลับเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ผนวันจันทร์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑ ค่ำ เรือนั้นเดินถ้าใส่ไฟแรงเดินได้นื้ดลละ ๑๑ ไมล์ ถ้าไฟอ่อนเดินได้นื้ดลละ ๑๐ ไมล์...”^๗

^๖ บุษหลง ศรีกนก, แนวพระราชดำริในการเสด็จประพาสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๑๘.

^๗ ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์, ๑๕๕.

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้

ในวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๐๓ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ และแคว้นเมืองนครศรีธรรมราชในวันอาทิตย์ ที่ ๑๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๐๓ ดังปรากฏความว่า

“...ครั้นมาถึงณวันพฤหัสบดี เดือน ๘ แรม ๙ ค่ำ เวลาเช้า ๕ โมง พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จโดยทางชลมารค ไปประพาสณเมืองปักษ์ใต้ฝ่ายทะเลฝั่งตะวันตก ตั้งแต่เมืองเพชรบุรีออกไปทุกเมืองๆ ตลอดเมืองสงขลา วันพุธ เดือน ๙ แรม ๖ ค่ำ ถึงเมืองสงขลา ประทับแรมอยู่ที่ค่ายหลวงเมืองสงขลา ๑๐ ราตรี เสด็จกลับมาแคว้นเมืองนครฯ ณ เดือน ๑๐ ขึ้น ๓ ค่ำ ขึ้นไปนมัสการพระบรมธาตุ แล้วประทับอยู่ที่ค่ายหลวงเมืองนครฯ ๓ ราตรี ครั้น ณวันเดือน ๑๐ ขึ้น ๕ ค่ำ เสด็จกลับมาณกรุงเทพมหานคร”^๘

เรียบเรียง :

นางศิริพร สังข์หิรัญ นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ สำนักศิลปากรที่ ๑๒ นครศรีธรรมราช

เมษายน ๒๕๖๙

อ้างอิง

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์. พลโท บัญญัติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางอนงค์ เทียรฆราช (มารดา) ณ เมรุ วัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๐๗. กรุงเทพฯ: การพิมพ์เกื้อกูล, ๒๕๐๗.
ธีระ แก้วประจันทร์. “พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเมืองสงขลา.” ศิลปากร ๔๘ (พ.ค. - มิ.ย. ๒๕๔๔).

บุหลง ศรีกนก. แนวพระราชดำริในการเสด็จประพาสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๕๒.

^๘ ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์, ๑๑๖

วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร

วิหารหลวง วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช
พุทธศักราช ๒๔๘๘

พระวิหารหลวง

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

พระพุทธรูปสีหิงค์ (พระสีหิงค์) บันทึกภาพเมื่อพ.ศ.๒๕๑๔และ๒๕๖๖

ที่มา: สำนักศิลปากรที่ ๑๒ นครศรีธรรมราช

โบราณสถานตึกรัตนธัช วัดท่าโพธิ์วรวิหาร อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช
ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน พ.ศ.๒๕๓๐

โบราณสถานเก๋งจีน วัดประดู่พัฒนาราม ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน พ.ศ.๒๕๗๙
และกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานพ.ศ.๒๕๘๘

โบราณสถานเก๋งจีน วัดประดู่พัฒนาราม อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช